

**Arkeologisk utredning med anledning
av planerad grustäkt å äga
Glommersträsk 6:33,
Arvidsjaur kommun,
Lappland
1995**

**Av
Lars Liedgren**

Silverbuseet

Utredningsområde svart prick. Efter Blå kartan, 23 J Norsjö.

Arkeologisk utredning med anledning av planerad grustäkt å äga Glommersträsk 6:33, Arvidsjaur kommun

1. Inledning

På uppdrag av bröderna Lundgren AB har Silvermuseet genomfört en arkeologisk utredning med anledning av planerad grustäkt inom äga Glommersträsk 6:33 (beslut Länsstyrelsen 95-05-18, dnr 220-1172-95).

Området är beläget 2,5 km NÖ om Högheden och 5 km väster om Glommersträsk, inom Arvidsjaur socken. Området domineras av kuperade hedmarker med inslag av mindre sjöar och tjärnar. Ett flertal namn inom området visar på ett samiskt utnyttjande sedan gammalt.

2. Syfte och målsättning

Syftet med utredningen var att dokumentera eventuella fornlämningar inom och i samband med det planerade täktområdet. Vid undersökningstillfället utvidgades detta område mot norr och väster pga att ett relativt stort antal provgropar, för grustäkt, var upptagna här.

3. Undersökningsmetodik

Områdets inventerades okulärt och de påträffade fornlämningarna sondades. De påträffade fornlämningarna karterades genom stegning och kompass. En karta upprättades med utgångspunkt i karta upprättad av Tekniska kontoret i Arvidsjaur.

4. Undersökningsresultat

Före utredningen hade Nordarkeologi 1972 registrerat nio rektangulära stensättningar en osäker härd och en kåta eller kojtomt omedelbart väster om det tänkta täktområdet, NA 764. Vid utredningen 1995 visade sig att stensättningarna var härdar utom en som var en naturbildningen. En tidigare ej registrerad härd påträffades i NV kanten av grustäktområdet. Denna var till hälften förstörd av provgropsgrävning för grustäkten (se fig 1-2). Av den anledningen är antalet registrerade anläggningar detsamma som förut.

Samtliga ovan nämnda härdar (utom kojtomten) beskrevs och två ritades. Inom begränsningen för själva täktområdet och i området med provgropar påträffades i övrigt inga fornlämningar.

Härdarna är ovala och rektangulära, 1,2-1,9 m långa och 0,85-1,1 m breda samt 0,1-0,15 m höga. Åtta har riktning mellan 330-350 gon, de övriga 10 gon respektive 254 gon. Alla utom en har tydlig, syn eller kännbar, skoning av 0,1-0,4 m stora stenar. Åtta härdar har de största stenarna i den SÖ kortsidan, 2-4 stenar, 0,2-0,4 m stora. Fem stycken saknar tydlig skoning i NV kortsidan. De flesta härdar är övermossade men sondning visar att samtliga har stenpackning. Samtliga har också väl utbildade bruna-mörkbruna härdfyllningar med inslag av rödbränd jord i bottenpartiet.

Lappland, Arvidsjaur socken, NA 764

Kartering av L. Liedgren, 1995

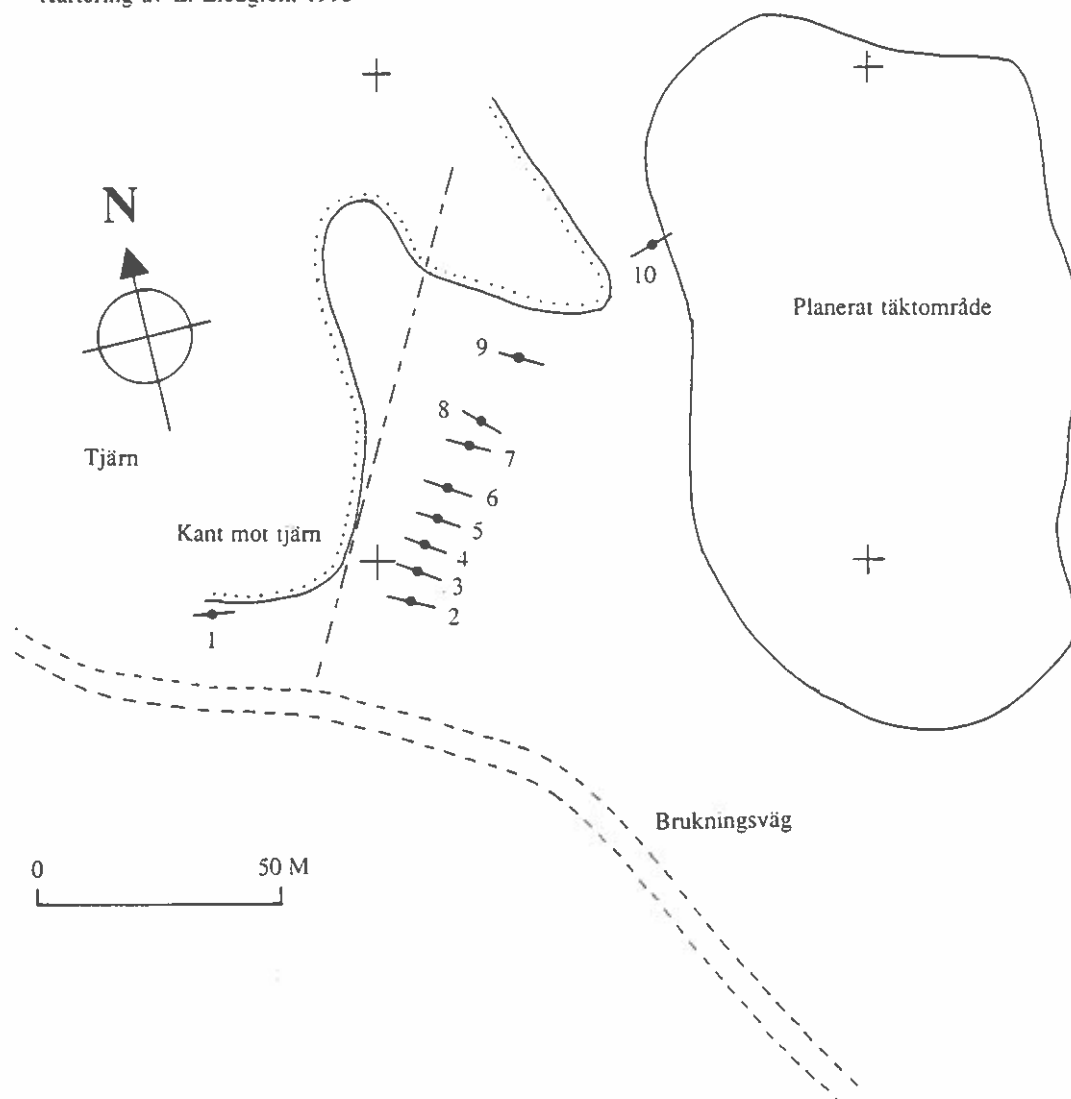

Fig. 1 Karta över härdområde, NA 764, Arvidsjaur sn, Lappland. Kartering genom stegning och kompass.

5. Sammanfattande diskussion

Härdarna är av flera skäl intressanta. De flesta är större än ordinära härdar. Åtta ligger på rad, huvudparten på liknande avstånd från varandra. Dessa åtta har också alla en liknande orientering samt markerat större stenar i den SÖ kortsidan. Många saknar tydlig kantskoning i den NV kortsidan. Samtliga härdar har uttalade mörkbruna härdfyllningar, vilket tyder på ett längre utnyttjande. Sammantaget antyder härdarnas utformning och belägenhet att de flesta varit i användning samtidigt. Sannolikt ett antal familjer, en sk *sijdda*, vistats här någon del av året. Härdar belägna på detta sätt är dokumenterade på andra platser inom Norrbotten, t. ex. i Gallaur (Bergman 1990, 1995). I Gallaur har en härd daterats. Dateringen ligger i sen vikingatid. En liknande datering av härdarna på Glommersträsk 6:33 är inte osannolik.

6. Källförteckning

- Bergman, I. 1990. Rumsliga strukturer i samiska kulturlandskap. En studie med utgångspunkt i två undersökningar inom Arjeplog socken, Lappland. *Fornvännen* 85.
- Bergman, I. 1995. *Från Döudden till Varghalsen. En studie av kontinuitet och förändring inom ett fångstsamhälle i övre norrlands inland, 5200 f. Kr.-400 e. Kr.* Studia Archaeologica Universitatis Umensis 7.

7. Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut: 1995-05-08, 220-1172-95.

Utförandetid: 1995-06-28-1995-06-29.

Finansiering: Bröderna Lundgren AB, Glommersträsk.

Personal: Antikvarie Lars Liedgren, Silvermuseet.

8. Bilaga

Området karaktäriseras av mindre åssträckningar, kullar samt partier med flackare mark. Terrängen är delvis gropig med relativt många gamla rotvältor. I dag är området beväxt med gles tallskog och kan närmast betraktas som hed. Marken består av sand-grovsand med mer eller mindre rika inslag av stenar och block. Minst sten och block förekommer mot den lilla tjärnen i NV. Här flackar också marken ut för att avbrytas av en sluttning ned mot tjärnen.

Inom ett 130 m långt parti har tio härdar registrerats, varav en ej tidigare registrerad. Åtta härdar ligger i rad på 5-15 m avstånd från varandra. Två härdar ligger ej i linje med de andra. Den närmast den planerade täkten har delvis grävts bort vid provgropsgrävning för grustäkten. Förutom den delvis bortgrävda härden påträffades inga fornlämningar inom det tänkta täktområdet.

Ett relativt stort antal provgropar, 2-3 m l och ca 1 m breda har upptagits inom den tänkta täktytan men även utanför denna. Detta gäller området NÖ och öster om den planerade täkten. Hela detta område granskades också men inga ytterligare fornlämningar påträffades.

Täktverksamhet har dessutom redan inletts i täktområdets SÖ del. Här har en ca 40x40 m stor kulle grävts bort. Enligt markägaren har materialet använts till brukningsvägen. Troligen har dock inga fornlämningar förstörts vid detta ingrepp.

Anläggningsbeskrivningar

Nr 1 är belägen 27 m 358 gon om skärning väggkant och ägogräns och 2 m söder om kant mot tjärn.

Nr 1 Härd, närmast oval, 1,2x0,85 m (10 gon) och intill 0,15 m h. I ytan förekommer ett 15-tal, 0,1-0,25 m st stenar utan tydligt markerad skoning kring kanten. Sondning visar på en brun härdfyllning samt rödbränd jord. Möjligen är några stenar bortplockade och använda i recenta härdringar väster och SÖ om nr 1. Beväxt med mossor, lav samt lingonris.

Nr 2 är belägen 25 m 68 gon om skärning väggkant och ägogräns.

Nr 2 Härd, närmast rektangulär, 1,8x ca 1,1 m (330 gon) och 0,1 m hög. Endast tre större stenar är synliga i den ÖSÖ kortsidan, 0,15-0,35 m stora. I övrigt syns begränsningarna som en svag förhöjning. Sondning visar på mörkbrun härdfyllning, stenpackning samt rödbränd jord i botten.

Beväxt med lav, kråkbärs- samt blåbärsris. I den SSV långsidan är en liten murken stubbe samt längre mot SSV (0,5 m) är en större stubbe.

5 m NNÖ 0m 2 är

Nr 3 Härd, rektangulär, 1,35x0,95 m (338 gon) och 0,1 m hög. Kring kanten är ett 20-tal synliga stenar, 0,1-0,35 m stora. De tre största är belägna i den ÖSÖ kortsidan. Stenskoning synes ej förekomma i NV. Syn och kännbar packning av 0,1-0,2 m stora stenar (ett 10-tal synliga). Sondning visar på mörkbrun härdfyllning samt rödbränd jord i botten. Beväxt med mossa, lav, kråkbärsris samt en tallplanta.

5 m NÖ om nr 3 är

Nr 4 Härd, närmast oval, 1,6x1,05 m (340 gon) samt 0,1 m hög. Kring kanten är en delvis synlig skoning av 0,1-0,4 m stora stenar. De två största är belägna i den SÖ kortsidan (den största 0,4 m l). Anl saknar tydlig skoning i NV. Syn och kännbar stenpackning (ett 5-tal synliga), av 0,04-0,1 m st stenar. Sondning visar på en mörkbrun härdfyllning samt därunder rödbränd jord. Beväxt med mossa, lav samt lingon och blåbärsris. I den södra kanten är en yngre tall.

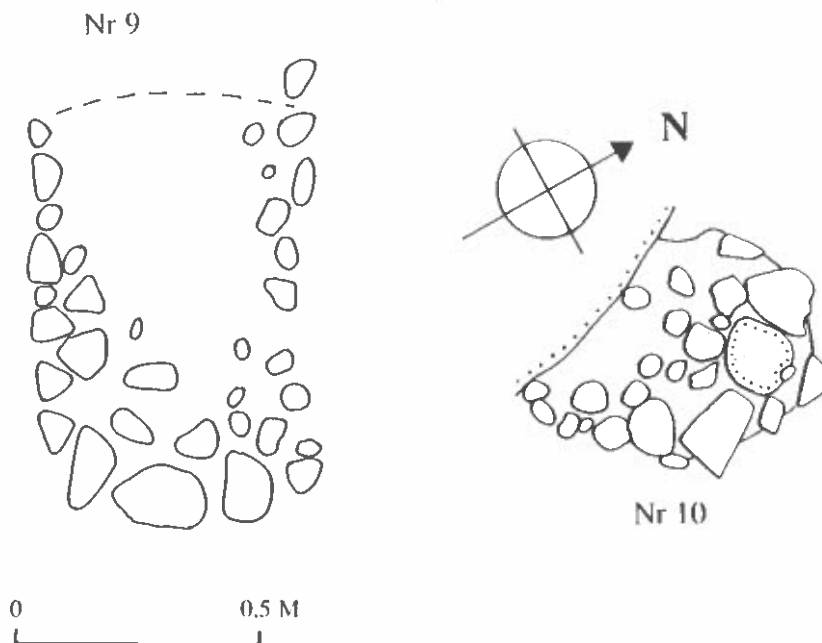

Fig. 2 Härd nr 9-10, Na 764, Arvidsjaur sn, Lappland.

6 m NÖ om nr 4 är

Nr 5 Härd, närmast rektangulär, 1,2x1,0 m (338 gon) och intill 0,15 m hög. Synlig skoning i den SÖ kortsidan av två större, 0,3 resp 0,4 m långa stenar. I övrigt syns endast sporadiskt med sten i ytan av anl. Ingen antydd skoning i NV. Sondning visar på en mörkbrun härdfyllning med rödbränd jord i botten. Beväxt med lav, kråkbärs- och blåbärsris.

6 m NÖ om nr 5 är

Nr 6 Härd, rektangulär/oval, ca 1,6x1,0 m (337 gon) och 0,1 m h. Kring kanten är en delvis synlig (ett 10-tal stenar) skoning av 0,1-0,25 m st stenar. I SÖ kortsidan är fyra större stenar, 0,2-0,25 m stora. Sondning visar på en relativt gles stenpackning, mörkbrun härdfyllning samt rödbränd jord i botten. Beväxt med lav och kråkbärsris. I norra kanten är en stubbe.

9 m NÖ om nr 6 är

Nr 7 Härd, rektangulär, 1,65x1,0 m stor (330 gon) och 0,1 m h. Syn och kännbar skoning kring kanten av ett 10-tal, 0,1-0,3 m stora stenar. De tre största stenarna, 0,2-0,3 m stora, är belägna i den SÖ kortsidan. Sondning visar på brun härdfyllning samt stenpackning i SÖ. Beväxt med kråkbärsris, lav samt tallplant.

4,5 m NÖ om nr 7 är

Nr 8 Härd, rektangulär, 1,9x1,05 m (350 gon) och 0,1-0,15 m hög. Syn och kännbar skoning av 0,15-0,4 m stora stenar (sju är synliga). De två största stenarna är belägna i den SÖ kortsidan, båda ca 0,4 m långa. Sondning visar på mörkbrun härdfyllning, delvis stenpackning samt rödbränd jord i botten. Beväxt med mossa och kråkbärsris.

14 m NÖ om nr 8 är

Nr 9 Härd (Nr 1 i Nordarkeologis förteckning, se fig 2), rektangulär, 1,7x1,05 m (332 gon) och 0,05-0,1 m hög (se bifogad ritning). Kring kanten är en till största delen synlig skoning av 0,1-0,4 m stora stenar. De tre största är belägna i den SÖ kortsidan, 0,25-0,4 m stora. I NV saknas markerad skoning. Sondning visar på stenpackning (delvis synlig i SÖ), mörkbrun härdfyllning samt rödbränd jord i botten. Beväxt med kråkbärs- och lingonris samt två tallplantor. I den NNV delen av anl är en gammal stubbe.

35 m 76 gon om Nr 9 är

Nr 10 Härd, ca halva bortgrävd och förstörd genom provgrop för grustäkt (se fig 2). Nuvarande storlek på härden är 0,9x0,7-0,9 m (NNV-SSÖ) och 0,1 m h. Ursprunglig längdriktning för härden har varit 250-260 gon. Den bortgrävda delen är belägen i SV. Kvarvarande del markeras främst av en stenpackning av 0,1-0,35 m st stenar. Antydning till markerad kantkedja. De största stenarna är belägna i ÖNÖ. I skärningen till den skadade delen syns en mörkbrun härdfyllning med inslag av brända ben? Beväxt med kråkbärsris.

Arjeplog 4/7 1995

1:e antikvarie Lars Liedgren, Silvermuseet

